

ƏDƏBİYYATDA KONFLİKT: BƏDİİ ƏSƏRLƏRDƏ NÖVLƏRİ VƏ NÜMUNƏLƏRİ

Aytən Cəfər Qulu qızı Heybətova

ADPU

f.ü.f.d

ayten.heybetova@adpu.edu.az

Xülasə

Məqalədə ədəbiyyatda münaqişə, yəni konfliktin növlərindən bəhs edilmişdir. Konflikt bədii ədəbiyyatda, nəsr əsərlərində personajların əks baxışlarının toqquşmasıdır. Münaqişə personajların şifahi və fiziki hərəkətlərində reallaşır. Süjet münaqişə ilə cərəyan edir. Tarixən (Hegel, Lessinq) “kolliziya” termini həm də münaqişəni ifadə etmək üçün istifadə edilmişdir. Süjet münaqişəsinin iki növü var: Yerli keçici süjet. Stabil münaqişə vəziyyəti.

Açar sözlər: konflikt, bədii, əsər, ədəbiyyat, nümunə, növ, süjet.

Key words: conflict, fiction, work, literature, example, type, plot.

Bədii ədəbiyyatda konflikt süjeti irəli aparır və oxuculara personajlarla empatiya qurmağa imkan verir. Doğrudan da, ürəkaçan, ürəkaçan hekayələr yazmaq üçün müəllif bu bacarığı mənimsəməlidir - qarşıdurmanı inandırıcı, maraqlı şəkildə təsvir etmək və onun ətrafında süjet qurmaq.

“Konflikt bir-birinə qarşı olan tərəflər, onların fikir və maraqları arasında hər hansı bir toqquşmadır”. (5, səh. 34)

Çox fərqli ola bilər. Məsələn, Homerin “İliada”sında bu, iki ordu arasında ölümçül qarşıdurma, Qoqolun İvan İvanoviç və İvan Nikiforoviç haqqında hekayəsində isə kiçik çəkişmədir. Cek Londonda qəhrəman elementlərlə və öz zəifliyi ilə, Jerome Salingerdə - ətrafındakı insanların məhdudiyyətləri ilə mübarizə apara bilər. Amma bütün bunlar münaqişədir.

Niyə lazımdır? Üç əsas səbəbi sadalayaq.

Duyğuları oyadır. Oxucu üçün maraqlı olan, kiminləsə və ya nə iləsə qarşıdurmada maneələri dəf edən personaj onu öz arxasınca getməyə vadar edir. Oxucu belə bir xarakterə rəğbət bəsləyir: o, məğlubiyyətlərinin acısını yaşayır, qələbələrinə sevinir. Mübarizə intriqası, qarşıdurmanın necə yekunlaşacağı bəlli olmayanda süjetin döngələri diqqəti cəlb edir.

O xarakterləri ortaya qoyur. Ssenarist və yazıçı nəzəriyyəçisi Robert Makki “Milyon dollar hekayəsi” kitabında antaqonizm prinsipini əsaslandırırmışdır. O, belə formalaşdırılıb: “qəhrəmanın cəlbədicilik və inandırıcılıq dərəcəsi ona qarşı çıxan qüvvələrin nə qədər ciddi olması ilə müəyyən edilir. Mübarizənin miqyası qəhrəmanın miqyasını müəyyən edir”. (1, səh. 54) Qeyd edək ki, bu, hətta intensivliyi olmayan münaqişə ilə də işləyir: A.P. Çexov qəhrəmanların hərəkətləri ilə deyil, onların global opponentlər - filistizm, məişət, bayağılıq qarşısında hərəkətsizliyi ilə müəyyən edilir.

Süjetin quruluşuna və təqdimatına təsir göstərir. Personajlar, onların məqsədləri və iştirak edən münaqişələr süjeti idarə edir. “Üç bacı” filminə, əgər personajları bilsək, əsas personajların çox az təsir göstərdiyi bir sıra hadisələr haqqında qorxunc bir hekayənin içində olduğumuzu güman edə bilərik. “Ceymes Bond haqqında biliriksə, o zaman Ian Flemingi kəşf edəndə döyüşlər, təqiblər, atışmalar və sonda, şübhəsiz ki, əsas düşmənlə döyüş haqqında bir hekayə gözləyəcəyik”. (2, səh. 63)

Əsas süjet elementləri də mərkəzi münaqişənin inkişafı ilə bağlıdır.

Ekspozisiya. Heç bir münaqişə yoxdur.

Düyük. Müəllif qarşıdurmanı ilk dəfə nümayiş etdirir.

Fəaliyyətin inkişafı (peripeteia). Personajlar məqsədlərinə çatmağa çalışdıqca gərginlik artır.

Kuliminasiya. Qarşıdurmada gərginlik pik həddə çatır.

Düyükün açılması. Münaqişə vəziyyəti həll olundu - ya da yazıçı göstərir ki, bu qarşıdurma əsaslı şəkildə bitə bilməz.

Konflikt necə baş verir: nümunələrə baxaq. Ədəbi əsərdəki konflikt əhəmiyyət dərəcəsinə görə:

Mərkəzi

Beləliklə, “Üzüklərin sahibi” filminəki əsas mübarizə J.R.R.Tolkien müsbət personajların Sauronu ilə qarşıdurmasıdır və “Cinayət və Cəza”nın mərkəzində F.M. Dostoyevski - Rodion Raskolnikovun daxili mübarizəsi.

Yan təsirlər

“Üzüklərin sahibi” bu, personajlar və kiçik antaqonistlər arasında qarşıdurmadır: Saruman, Şelob və s. “Cinayət və Cəza”da, ilk növbədə, bu, Raskolnikovla müstəntiq Porfiry Petroviçin rəqabətidir. Ancaq hətta Raskolnikovun anası və bacısı ilə gərgin söhbətini də yan münaqişə adlandırmaq olar. (4, səh.64)

Vaxt məhdudiyyətlərinə əsasən, iki növ də var:

Yerli keçid sahəsi

Bu, konkret sənət əsəri çərçivəsində həll olunan konfliktidir. Onun üzərində quruluşu əsasən xalq nağıllarının strukturunu təkrarlayan klassik povest qurulur.

Stabil münaqişə vəziyyəti

Əsərin bitməsindən sonra dəyişməz qalır - yuxarıdakı nümunəmizdə olduğu kimi, “Üç bacı” pyesində. Yeri gəlmişkən, bu ikinci estrada 19-20-ci əsrlərin əvvəllərində A.P. Çexov, Henrik İbsen, Bernard Şou və s.

Nəhayət, münaqişə edən tərəflərin xarakterinə görə daxili, şəxsiyyətlərarası və şəxsiyyətdənkənər münaqişələr fərqləndirilir. Onların hər birinə daha ətraflı baxaq.

Daxili

Ədəbiyyatda daxili konflikt personajın özü ilə mübarizəsidir, şəxsiyyətin iki cəhətinin bir-biri ilə toqquşmasıdır.

Bəzən bu mübarizə əsərdə “Cinayət və cəza”da olduğu kimi əsas mübarizəyə çevrilir – amma rus klassik ədəbiyyatından başqa nümunələr də çoxdur. Belə ki, İ.S. Turgenev “Atalar və oğullar”da Yevgeni Bazarov aşiq olur və onun içində kinli və romantik mübarizə aparmağa başlayır. I.AQ.onçarov "Oblovov" da baş qəhrəman da sevgi ilə həyat tərzini dəyişdirməyə və tənbelliyə qalib gəlməyə çalışır - bildiyimiz kimi, uğursuz. (4, səh. 42)

Dünya klassikləri arasında Çarlz Dikkensin “Nəsrə Milad mahnısı”nı qeyd etmək olar. Zaman səyahəti sayəsində Ebenezer Skrudc, eqoist və tamahkar təbiəti ilə ziddiyyət təşkil edən bir vicdanı oyadır.

Aydın əxlaqi qərara malik olmayan seçim vəziyyəti əsərə xüsusi dram verir. Məsələn, “Mario Puzonun “Xaç atası” filminin baş qəhrəmanı Maykl Korleona ailəsinin kriminal həyatından əzab çəkir, lakin onun tərəfini tutmağa məcbur olur və özü də mafioz olur”. (3, səh. 47)

Daxili mübarizə şəxsi dinamikanı müəyyən edir - və bu, hətta xarici düşmənlə mübarizə üzərində qurulmuş bədii mətnlərdə də vacibdir.

“Üzüklərin sahibi” filmindən Frodo vəzifə ilə üzüyün onun içində şişirdiyi güc ehtirası arasında parçalanır. Corc R.R. Martinin “Text Oyunları” filmindən Jon Snov gecə gözetçisinə and içməsi ilə ailəsinə olan sevgisi arasında qalıb. Frank Herbertin “Dune” filmindən Pol Atreides, seçilmiş Kvisat Haderax kimi taleyini qəbul etməkdən şübhələnir.

Şəxslərərası

Ədəbiyyatda belə bir qarşıdurma təcəssüm etdirən tərəflər - adətən insanlar arasında oynanılır, baxmayaraq ki, fantaziya və nağıl ədəbiyyatında onlar başqa ağıllı varlıqlar ola bilərlər.

Bəzən güc balansı şəffaf olur: aydın bir qəhrəman və bir aydın antaqonist var. Ken Keseyin “Bir ququ yuvasının üstündən uçdu” filmində bu, McMurphy və Tibb bacısı Ratcheddir;

Ancaq antaqonisti povestdən gizlətmək olar: bunu klassik detektiv hekayəsinin bütün hekayəsi göstərir, burada baş qəhrəman antaqonistin özü ilə deyil, ilk növbədə sirrlə, işi açmaqla mübarizə aparır.

Həmçinin, bir neçə baş qəhrəman və rəqib ola bilər - bütün “İliada”, məsələn, iki ordu arasındakı döyüş üzərində qurulub.

Bundan əlavə, hekayənin gedişatı zamanı güc balansı dəyişə bilər və ya o qədər də aydın olmaya bilər. Ssenari müəllifi və ssenarist müəllimi Con Trubi də “Hekayənin anatomiyası”nda “yalançı müttəfiq” və “xəyali düşmən” anlayışlarını təqdim edir. Birincisi, məsələn, “Taras Bulba” dan məşhur xain Andrey N.V. Üzüklərin hökmdarı filmindən Qoqol və ya Boromir. İkincisi, istintaqa kömək edən Tomas Harrisin “Qırmızı Əjdaha” filmindəki Hannibal Lekterdir.

Şəxssizlik

Bu, bir şəxslə şəxs olmayan bir qüvvənin qarşıdurmasıdır.

Məsələn, bir personajla qarşılaşa bilər:

- təbiət (“Cek Londonun “Həyat eşqi”, Ernest Heminqueynin “Qoca və dəniz”);
- cəmiyyət (“Döyüş klubu” Çak Palanik, “Dülgər üçün daha yüksək”, Cerom Selincer, bütün distopiyalar);
- texnologiya (“Androidlər Elektrikli Qoyunları Arzulayırlar” Filip K. Dik).

Hətta verilən nümunələrdən də göründüyü kimi, bəzən münafişəni sırf şəxsiyyətlərərası və ya şəxsiyyətdənkənar kimi təsnif etmək və təsnif etmək çətindir. Müasir cəmiyyətə müxalifət mövzusu, məsələn, tez-tez totalitar nəzarət ideyasını təcəssüm etdirən “Ququ yuvasının üstündən uçdu” filmindəki Mildred bacı kimi konkret antaqonistlərə qarşı mübarizədə ifadə olunur. Çexov və Selincerin öz qəhrəmanlarını qoyduğu filistizm, filistizm də konkret obrazlarda ifadə olunur.

Bəzən daxili və qeyri-şəxs qarşıdurma arasında incə bir xətt var: məsələn, Cek Londonun yuxarıda qeyd etdiyimiz hekayəsindəki qəhrəman təkcə xarici şəraitlə deyil, həm də aclıqdan özünün zəifliyi, təslim olmaq istəyi ilə mübarizə aparır.

Hər hansı bir münafişənin əsası dəyərlərin toqquşmasıdır mı?

Xarakter daxilindəki qarşıdurma sadəcə olaraq iki istək, onun şəxsiyyətinin hissələri və ya sosial rollar arasında mübarizə deyil. Bunlar bir-birinə zidd olmağa başlayan fərqli dəyərlərdir.

Eyni şey şəxsiyyətlərərası münafişəyə də aiddir. Söhbət təkcə Şerlok Holmsun detektiv, professor Moriartinin cinayətkar olmasından getmir və onlar bir-biri ilə üz-üzə gəlməlidirlər. Onlar eyni görkəmli intellektə malikdirlər, lakin fərqli dəyərlərə malikdirlər: birincisi ədalət və qanun qarşısında bərabərliyə malikdir, ikincisi var-dövlətdən və qəddarlıqdan egoist həzz alır.

Cəmiyyətə qarşı çıxan qəhrəman onun dəyərlərinə qarşı və ya özünü müdafiə etmək üçün dəqiq danışır və təbiətlə mübarizədə özünə qalib gələrək öz ideallarını təsdiqləyir: iradə, güc, həyat eşqi.

“Hər bir konfliktdə dəyərlərin qarşıdurması var” demək mümkün olmasa da, bütün əsərlərə şamil oluna bilən danılmaz qanunauyğunluq, bu yanaşmanın praktiki əhəmiyyəti var.

Məsələn, Con Trubi “Hekayənin anatomiyası” əsərində bir-birinə zidd olan süjetə dörd personajı (və ya personajlar qrupunu) daxil etməyi tövsiyə edir: məsələn, baş qəhrəman, əsas antaqonist və iki yan

antagonist. Bununla belə, Truby tövsiyə edir ki, dörd tərəfin hər birinin dəyərləri digərlərinin dəyərləri ilə ziddiyyət təşkil edir.

Münaqişəni necə maraqlı etmək olar? Burada yadda saxlamaq üçün bir neçə əsas məqam var:

Oxucuda empatiya oyatmaq lazımdır. Bunun üçün mübarizədə oxucu üçün maraqlı olan personajlar iştirak etməlidir, münaqişə oxucunun paylaşa biləcəyi və ya özünə qarşı çıxacağı dəyərlərə əsaslanmalıdır.

Prinsipial mövqelər vacibdir. Mübarizə xarakterin ehtirasla əldə etmək istədiyi məqsəd uğrunda olmalıdır və müdafiə olunan dəyərlər personajlar üçün həyatı əhəmiyyət kəsb etməlidir. Bu, qarşıdurmanın oxucuların marağına səbəb ola biləcəyinə zəmanətdir.

Əsas konflikt süjetin strukturuna uyğun inkişaf etməli, gərginlik get-gedə artmalıdır. Başlanğıcda qarşıdurma göstərilir, kulminasiyaya doğru zirvəyə çatır, tənzimləmədə həll olunur. Məsələn, işin bitməsinə çox qalmış bu gərginliyi aradan qaldırmaq məntiqsiz bir qərar olardı.

Mərkəzi qarşıdurma yan tərəflərlə tamamlanmalıdır. Eyni zamanda, yan tərəflər də əsərin əsas mövzusunun açılmasına xidmət edə və əsas qarşıdurmanın inkişaf dinamikasını dəstəkləyə bilər.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Луков Вл. А. Конфликт в литературном произведении Архивная копия от 14 февраля 2020 на Wayback Machine // Информационный гуманитарный портал «Знание. Понимание. Умение» / № 5 2010

2. Elizabeth Irvin Ross. Write Now. — Barnes & Noble Publishing, 1993. — С. 108.

3. Simpson, Judith. Foundations of Fiction. — Universe, 2001. — С. 46.

4. Jessica Page Morrell. Thanks, But This Isn't for Us: A (Sort of) Compassionate Guide to Why Your Writing is Being Rejected. — Penguin, 2009. — С. 99–101. — 268 с. . Архивировано 16 февраля 2017 года.

5. The Crucible: Study Guide and Student Workbook (Enhanced Ebook). — BMI Educational Services, 2011. — С. 24. — 100 с.

6. Rand, Ayn. The Art of Fiction: A Guide for Writers and Readers. — Penguin, 2000. — С. 27.